

הצלבנים ומונפורט

בחלק גדול ממסעותינו בארץ, צפויים לנו להגיע לפחות לאתר אחד מהתקופה הצלבנית: המונפורט, מבצר יחיעם (מבצר ג'דין), עין אפק, קלעת נמרוד, כוכב הירדן (מבצר בלוואר), ציפורי, מצד עתרת (שסטלה), תל צובא, אום ח'אלד, מצודת מיראבל, מבצר המלך (שאטו דה רואה), מבצר עתלית, מבצר דטרווא, מגדל דוד, כנסיית סנטה אנה, כנסיית הקבר, אמאוס, בניאס, אפולוניה (ארשף), אקווה בלה, סנט סמואל דה שילה וקיסריה. רשימה זו של האתרים הצלבנים המוכרים הינה חלקית בלבד. לה יש להוסיף את העיר עכו, בה רוב העיר העתיקה צלבנית. זו למעשה העיר היחידה בה מתגוררים עד ימינו אנשים בבתים צלבניים.

גם האירופאי, הנחשף במולדתו לאדריכלות הצלבנית ומביט בכנסייה גותית, בין אם זו הנוטר דם המפורסמת בפריז או אחרת, צופה למעשה בסגנון אשר נולד בארץ ישראל.

מי היו אותם צלבנים? מה הם חיפשו כאן? מדוע הם נעלמו? לזאת יוקדש המאמר.

בשנת 1071 קיבל שבט הסלג'וק על עצמו את האסלאם. שבט זה נדד ממונגוליה למרכז אסיה, כבש את אנטוליה והביס את הצבא הביזנטי. הסלג'וקים יתגלגלו בעתיד ויהפכו לעם התורכי, והביזנטים – ליוונים. כבר שם, לפני תום האלף הראשון, החלו החיכוכים בניהם.

בתוך פרק זמן של כ-200 שנים הקיפו המוסלמים את אירופה מכל הצדדים. האימפריה הביזנטית הייתה החלק המזרחי של האימפריה הרומאית, ומזה זמן רב הייתה בדעיכה. לאחר התבוסה לסלג'וקים, עבר הפיקוד על האימפריה לגנרל בשם אלכסיוס קומנונוס שהבין שכוחו דל אל מול הסלג'וקים.

למרות הקשר הרופף בין שתי האימפריות הרומאיות, פנה אלכסיוס קומנונוס לאפיפיור בשנת 1095 על מנת שישלח לעזרתו שכירי חרב שיעזרו לו במלחמתו כנגד הסלג'וקים. בקשה זו הגיעה בדיוק בזמן לאפיפיור, שכן זו הייתה הזדמנות פז לתקן את מערכת היחסים בין האימפריות ולתפוס עמדת כוח. בנוסף לכך, באותו הזמן פרצו לא מעט מלחמות בין הנסיכויות באירופה. גידול האוכלוסין (בעיקר בערים) הביא לכך שרבים היו מחוסרי פרנסה, והנסיכויות והעמים האירופאים נלחמו אחד בשני בתדירות גבוהה. ניסיונות התערבות הכנסייה במלחמות אלו עוררו עליה שוב ושוב את כעסם של אחד מהצדדים, ולעיתים אף את של שניהם.

האפיפיור הבין שעזרתו לביזנטיים תהיה כדאית, ואף תוסיף לו מעט הכנסה אשר עלולה להיאבד לסלג'וקים. זאת ועוד, לאחר התנכלות של המוסלמים לעולי רגל נוצרים החליט האפיפיור אורבנוס השני שכדאי לשלוח למשימה זו אבירים רבים. בכך יציל שטחים נרחבים ואף את הקבר הקדוש בירושלים (אותו איבדו הביזנטיים למוסלמים בשנת 636 לספירה).

ב-25 בנובמבר 1095 מתכנסת בעיר קלרמון שבצרפת ועידה בכירה של הכנסייה. אורבנוס השני מנצל זאת לשאת נאום חוצב להבות המלהיב את כל שומעיו – ראשי הכנסייה. הם מצדם מפיצים את הדברים בקהילות השונות, וכך מתגבשת אחת התנועות הגדולות בהיסטוריה – התנועה למסע הצלב הראשון – הגורמת בהמשך לשינויים מרחיקי לכת ביבשת.

באביב אותה שנה הם יוצאים לדרך. ללא מפות, ללא מושג היכן נמצאת ירושלים וללא כל לוגיסטיקה. פשוט קם עם ויוצא לדרך. לפני שנתאר מה קרה באותו מסע, חשוב להבין כיצד נראתה אירופה בזמן זה, ומה הייתה חלוקת המעמדות באותה עת – מי היה כפוף למי.

המערכ הפיאודלי

ניתן לחלק את האוכלוסייה האירופאית של התקופה לשלושה רבדים: מתפללים, לוחמים, ועובדים.

1. מתפללים: כלל אנשי הכנסייה (כמרים, נזירים).

2. הלוחמים: האבירים. בתמורה לחלקות אדמה, היו הלוחמים אמורים להתייצב על סוסיהם ונשקם והיוו את הכוח הכבד של השלטון, של המלך. המלך הפקיד בידם "פיאודום" (שטח אדמה) שעבר בירושה, והמקבל היה מחויב לסייע בעזרה ובעצה. העזרה באה לידי ביטוי

בכך שביום שיקרא ע"י המלך, עליו להתייצב עם אבירים שמספרם יחסי לגודל ההכנסות מהנחלה שקיבל. העצה משמעה כי האביר חייב היה לקחת חלק במועצת המלך = קוריה רגיס Curia Regis.

האביר עצמו גם הוא מעניק נחלה לאביר מתחתיו. בתחתית ההיררכיה נמצא האביר ללא הנחלה שיכול להביא רק את עצמו. מעניק האדמה קרוי סניור (בכיר), ומקבל ההפקדה נקרא ווסל – אציל שהוא עצמו לפעמים גם סניור עם ווסלים תחתיו. הסניור היה בעל הקרקע בה גרו עובדים אשר עיבדו אותה. עובדי הסניור התחלקו לשני סוגים:

א. אריסים: עובד חופשי שעבד את הקרקע ומשלם לאביר ע"י מתן חלק מהיבול.

ב. צמיתים: נחשבו לרכושו של האביר. הם צמותים לקרקע, אינם יכולים לנוע באופן עצמאי ואינם מקבלים שכר עבור עבודתם, אלא את ההכרחי, אך אינם עבדים. כלומר האביר לא יכול למכור אותם. זהו האדם בעל הדרגה הנמוכה ביותר. הצמיתות התפתחה משיטת הלטיפונדיה הרומית.

גם למלך היו חובות כלפי אביריו: הוא חייב היה לכנס את האבירים להם העניק קרקע ולקבל מהם הסכמה למהלכיו. כך נקרא המלך "ראשון בין שווים", *primus inter pares*, ולא יכול היה לקבל החלטותיו לבדו. אותה שיטה באה לידי ביטוי במורד ההיררכיה.

3. עובדים: כל שאר האוכלוסייה. מעמד מגוון המורכב מסוחרים, שופטים, בעלי מלאכה ותעשייה עירוניים וכן הצמיתים. העובדים נחלקו לשתי קבוצות עיקריות: בורגנים (20%) וצמיתים. בורג הינה מילה יוונית הבאה מהמילה פירגוס = מגדל. מגדלים מבוצרים הוקמו במרכזי נחלות, וסביבם התרכזו בעלי מלאכה שנתנו לתושבי המגדל המבוצר שירותים. עם הזמן המושג "בורגני" נדד מיושבי המגדל לאלה המתגוררים בסביבותיו. תושבי העיר היו חופשיים (צמית שברח אל העיר ולא חפשו אותו במשך שנה ויום היה חופשי). בארץ ישראל לא היו צמיתים אלא רק פראנקים בורגנים. בני הדור השני נקראו: פולנים.

מי היו נוסעי מסע הצלב?

בשל מבנה המערך הפיאודלי, שני מגזרים ראו במסע הצלב אמצעי לשנות את מעמדם:

1. אבירים/אצילים שנותרו ללא אדמה.

2. צמיתים.

מה היו הסיבות להיענות לקריאה לצאת למסע הצלב?

1. סיבות כלכליות: האבירים שנותרו ללא חלקות אדמה, ולכן ללא פרנסה, ראו במסע אמצעי לשפר את מצבם הכלכלי מתוך הנחה כי תמורת לחימתם יקבלו את הנחלות שציפו להן. הצמיתים מצדם ראו במסע הצלב אמצעי לצאת לחופשי, מה שיאפשר להם לנוע בחופשיות ולאמץ מקצוע ודרכי פרנסה חדשים.

2. סיבות פוליטיות: באירופה היו שני גופי שלטון: הקיסר והאפיפיור. כל אחד מהם דרש סמכות מלאה על העם. האפיפיור רצה להראות כי גם הקיסר כפוף לצו האלוהי. כלומר, לו. מסע הצלב הוא מהלך בו יכריחו ראשי הכנסייה את השליטים להיכנע להם.

3. סיבות דתיות: לאחר הסכיזמה הגדולה (פילוג הכנסייה הנוצרית למזרח ומערב ב-1054), ראה האפיפיור במסע הצלב הזדמנות לאחד את כל חלקי הכנסייה השונים תחת שליטתו. כמו כן, זוהי עת המילניום ומאחר והמשיח לא בא, הועלתה הסברה שלכשתשוחזר ארץ הקודש, יגיע אליה המשיח. בנוסף עלתה גם התפיסה של הצורך להישרף באש הגיהנום כדי לעלות לגן עדן. היתה זו ההתלהבות הדתית שסחפה אחריה את הציבור.

מסע הצלב הראשון 1096-1099

הגל הראשון: מסע האיכרים – אביב 1096

כאמור, דברי האפיפיור מתפשטים כאש בשדה קוצים ואלפים צועדים לירושלים במרץ רב. הראשונים לצאת למסע הצלב היו אנשים שלא אליהם התכוון, כנראה, האפיפיור: אצילים זעירים ללא נחלה, נזירים וצמיתים. המסע התארגן בו זמנית בגרמניה וצרפת כאשר צמיתים שמטו את כליהם והצטרפו (לעיתים אף עם משפחותיהם) לשיירת ההולכים.

ההמונים שנעו ממערב למזרח פגשו בדרכם קהילות יהודיות, שעל פי אמונת האספסוף המשולהב והחמוש בנשק, הם אלו האחראים למותו של אדונם ישו. כתוצאה מכך הם טבחו ביהודים. פרעות אלו נקראו פרעות תתנ"ו (1096). הפרעות פגעו קשות ביהודים, ולמעשה היו אלו הפוגרומים הראשונים באירופה. מעריכים כי קרוב ל 12,000 יהודים נהרגו בפרעות אלו.

על פרעות אלה כתב שאול טשרניחובסקי את שירו "קיר הפלא אשר בוורמיזה", המבוסס על אגדה המספרת כיצד ניצלה אימו ההרה של רש"י מרמיסת סוס של נוצרי, על ידי כך שאבני הקיר נדחסו פנימה.

האלפים הולכים בדרך ללא הנהגה, ללא מזון וללא תרופות. הם חונים במקומות פתוחים וחשופים לרוח ולגשם, וחיים בצפיפות ותנאים סניטאריים אימים, דבר הגורם למגפות ורעב בקרבם. אנשים החלו למות בכמויות משמעותיות: מכל 100 איש שיצאו למסע, רק חזרו 3 לביתם. כאשר ההמונים חוצים את גבולות האימפריה הביזנטית, הם מתקבלים על ידי המקומיים בתחילה בשמחה ובעידוד המסתיימים עד מהרה כאשר מבינים המקומיים שהצלבנים הם אסונם. הצלבנים התנפלו על הישובים והכפרים, שדדו, גנבו, אנסו והרסו.

מסע זה הסתיים לאחר חציית הבוספורוס. שם פגשו בצבא סלג'וקי שחיסל אותם והפיץ אותם לכל עבר. הנותרים ברחו לקונסטנטינופול וחלקם אף חזר לאירופה.

אחת מתוצאות המסע הייתה שהסולטאן הסלג'וקי התייחס בביטול לגל החדש שהחל להתארגן באירופה.

הגל השני: מסע האבירים

בצד המסע הספונטאני התארגן גרעין של אבירים בארבעה מחנות עיקריים:

1. מצפון צרפת: בראשו עמד אחי מלך צרפת, איג דה ורמנדואה ורוברט השני מנורמנדיה.

2. מדרום צרפת (פרובאנס): בראשות רמון מסן-ז'יל.
3. צפון אירופה (פלנדריה – בלגיה): בראשות גוטפריד מביון, אחיו בלדווין וכן הדוד בלדווין דה בורג'.
4. דרום איטליה וסיציליה (נורמנים): בראשות בוהמון הראשון ואחיינו טנקרד.

לאבירים עצמם נוסף כמובן המון רב. הקבוצות השונות הגיעו בזמנים שונים לקונסטנטינופול, אך הקיסר הביזנטי, אלכסיוס הראשון, לא מיהר להעביר את הבוספורוס. בעיניו, **שטחי ארץ ישראל היו חלק מהאימפריה הביזנטית ולכן רצה שהאבירים ישבעו לו אמונים כווסלים שלו**. כך, כל כיבוש שלהם, ייחשב כאדמתו. בשל כך התעכבו במקום מספר חודשים עד שנכנעו ונשבעו. היחיד שסרב להישבע לו אמונים היה רמון מסן-ז'יל שנודע בהיותו אדם ישר "שמילה שלו היא מילה" ובמקרה שלו הסתפק הקיסר בשבועת ידיים בין שווים.

מהלך המסע

התחנה הראשונה במסע היתה העיר איזניק (ביוונית: ניקאה) שבצפון-מערב טורקיה של ימינו. הצלבנים צרים על העיר שלבסוף נכנעת. בנקודה זו מבין הסולטאן הסלג'וקי שמסע זה אינו עוד מסע מבולגן של המון אדם וממהר להגיע, אך נחסם במעבר הרים ונסוג מזרחה. בכך נפתחת, מבחינה צבאית, דרכם של הצלבנים דרומה.

בסוף הקיץ מגיע המסע לעיר מרעש הנמצאת בין הפרת והחידקל. אל העיר מגיעה משלחת סלג'וקית מהעיר אדסה – עיר ארמנית שנכבשה בשנת 1083 ע"י הסלג'וקים ומלכה משרת עבורם כווסל. המשלחת מבקשת עזרה, **אולם בלדווין כובש אותה ללא קרב ומתחתן עם בת המלך** (למרות שכבר היה נשוי). **התקוממות ורצח המלך מביאה להמלכתו של בלדווין והקמת הנסיכות הצלבנית הראשונה באדסה.**

המסע ממשיך לאנטיוכיה, העיר השנייה בגודלה באימפריה, וצר עליה. באוקטובר 1097 שולחים הצלבנים מכתבים הביתה: **"עד חג המולד אנחנו בירושלים"**. לאנטיוכיה חומות וביצורים אדירים אשר היו זרים מאוד לעניים אירופאיות. למעשה, **הצלבנים הביאו איתם לאירופה את הביצורים שראו במזרח**. רגע לפני הייאוש, לאחר 8 חודשי מצור, בוגד מתוך העיר פותח לצלבנים את השערים מבפנים והעיר נכבשת. האצילים הבכירים מתיישבים בה, אך נאלצים לצאת שוב לדרך עקב איום של המוני העם כי ישרפו את העיר אם המסע לא ימשיך דרומה. **בוהמון נשאר באנטיוכיה ומכריז עליה כעל בירת הנסיכות הצלבנית השנייה.**

בשלב זה מבינים האבירים כי אם ינסו לכבוש כל עיר וכל כפר העומד בדרכם, לא יגיעו לירושלים. הם מחליטים לעקוף את הישובים המוסלמיים מתוך הסכמה איתם ולהמשיך ישירות לירושלים.

במאי 1097 המסע חוצה את נהר הליטני וביוני פוגש סויר עיר נטושה: רמלה. היא הראשונה להיכבש בארץ ישראל. גם את יפו מוצאים אח"כ נטושה (דבר שהסתבר בהמשך כטעות גדולה מצד המוסלמים).

ב-9 ביוני 1097 מגיע מסע הצלב לחומות ירושלים. בערב חונים הצלבנים בנבי סמואל, לשם מגיעה משלחת נוצרית מבית לחם (הנוצרים שהו במקום לאחר שגורשו מירושלים ע"י המוסלמים). טנקרד, שהנהיג את המחנה הנורמני מדרום איטליה, דוהר לבית לחם ומניף את דגלו על כנסיית המולד.

ההמונים הנותרים מול החומות סובבים בשבת את ירושלים שבע פעמים ותוקעים בחוצרות, אך החומות (משום מה) לא נופלות. הצלבנים הגיעו לירושלים לא מוכנים למצור, אך למזלם מגיעות לנמל יפו 2 ספינות סוחר מג'נובה ותמורת זכויות מסחר מסכימים הסוחרים לפרק את הספינות ולהופכן לכלי מצור עבור הצלבנים.

בבוקרי יום שישי ה-15 ביולי 1099, לאחר מצור שנמשך חמישה שבועות, הצליחו כוחותיו של גוטפריד דה-ביון לקרב את מגדל המצור לחומת העיר ולהוריד גשר, עליו פרצו הצלבנים אל העיר היהודים והמוסלמים נסוגו לעבר הר הבית, שם כנראה תכננו להיערך להתגוננות אחרונה, אולם הצלבנים חסמו את דרכם. היהודים התרכזו בבתי הכנסת לזעוק לאביהם שבשמים, אך **הצלבנים הציתו את בתי הכנסת ושרפו את היהודים חיים בתוכם**. במשך יומיים השתוללו הצלבנים בעיר

וערכו בתושביה טבח שלא היה כמותו מאז ההרג שעשו הרומאים ביהודים אלף שנה קודם לכן. כ-20 אלף מהנצורים נטבחו, וכמעט שלא נשאר מוסלמים בין החיים. היהודים שניצלו נמכרו לעבדות.

מצודת דוד הייתה המקום היחיד בעיר שלא נכבש. מאות תושבים נמלטו אליה. המצור על המצודה נוהל ע"י רמון מסן-ז'יל שהבטיח כי אם המושל המוסלמי ייכנע, יוכלו לעזוב ללא פגע. לאחר שלושה ימי מצור נכנעו המתבצרים ויצאו לאשקלון עם נשקם.

הצלבנים מחליטים לבחור באיש שפרץ את חומות העיר ירושלים – גודפריד מביוון – לשאת בתואר "מגן הקבר הקדוש" בכנסיית הקבר. בבחירה זו נקבעה שושלת השלטון.

טנקרד כובש את שכם, טבריה והגליל ומייסד את נסיכות הגליל הצלבנית השלישית.

רוב נוסעי מסע הצלב הראשון חוזרים לביתם לאחר שחרור הקבר הקדוש מהמוסלמים. רק מאות אבירים ומספר אלפי חיילים נשארו בארץ ישראל. לכן, נעשה מאמץ להגן על ירושלים וחל איסור על לא נוצרים להתגורר בה.

במאה ה-12 יוקמו 4.5 מדינות: ממלכת ירושלים, אדסה, אנטיוכיה וטריפולי (שאותה הקים רימון מסן-ז'יל). החצי-ממלכה הנותרת היא נסיכות הגליל של טנקרד.

 ממלכת ירושלים רוזנות טריפולי נסיכות אנטיוכיה רוזנות אדסה

עד כאן לחלק ההקדמה. אני מעריך כי בעתיד אמשיך לסקור את ההיסטוריה המרתקת של הצלבנים ושל הדמויות המרכזיות של אותה התקופה: **בלדווין הראשון שהיה נשוי פעמיים ולו היה מאהב ממין זכר, בלדווין השני, ובעיקר בתו מליסנדה האחראית לחלק ניכר מהבניה שנתרה מאותה תקופה, בכלל זה כנסיית הקבר וכנסיית סט אנה בציפורי. אני מקווה כי "ספוילר" זה (או "קלקלן" בעברית) לא יקלקל לכם את החשק לחזור לנושא בעתיד.**

עתה לאחר שלמדנו כיצד הגיעו הצלבנים לארץ, הבה נעסוק באתר של מאמר זה.

מונפורט: תחילת הבנקאות בעולם

המונפורט הינו שריד מבצר צלבני מהמרהיבים והיפים שבמבצרי הצלבנים בארץ. פירוש שמו הערבי "קלעת אלקרין" הוא "מבצר הקרן הקטנה". שם זה ניתן לו על שום מיקומו על שלוחה תלולה. מכאן גם שמו הערבי של נחל כזיב: "ואדי אלקרין".

מבצר מונפור, בגלגולו הצלבני, הוקם באמצע המאה ה-12 על ידי בני משפחת דה מיי (De Milly), משפחת אצילים ממוצא צרפתי אשר קבלו לידיהם את הנחלה הגלילית שבירתה הייתה מעיליא. במעיליא השתכנו האצילים במבצר אשר כונה "מבצר המלך" (Chateau de roi בצרפתית, או Castellum Regis בלטינית) שנבנה בתחילת המאה ה-12 כרכושו הפרטי של מלך ממלכת ירושלים. **את מבצר מונפור בנו האצילים לבית דה מיי כחווה חקלאית מבוצרת** אשר הייתה חלק ממערכת של 36 כפרים וחוות מסוג זה שנכללו בתחומי נחלתה של המשפחה.

בשנת 1179 נשא מקורבו של המלך, האציל ז'וסלין דה קורטניי לאישה את אגנס לבית דה מיי, ובכך ירש את מעיליא וסביבותיה, ובכלל זה גם את החווה אשר עתידה להפוך למבצר המונפור. במרוצת השנים שחלפו מאז הקמתה צברה החווה חשיבות, בעקבותיה פיארו היושבים בה את המבנים אשר הרכיבו את המתחם וחזקו את הביצורים המקיפים אותו.

צלאח א-דין כבש את החווה לאחר ניצחונו בקרב קרני חטיין (1187), אך לאחר חמש שנים שבו הצלבנים, כבשוה ושיקמו את הריסותיה. בשנת 1220 הופרדה מצודת המלך החדשה מנחלת מעיליא, שנמכרה למסדר הגרמני-הטבטוני, ותשע שנים אחרי כן נמכרה גם המצודה למסדר זה. בשנת 1229 נחתם חוזה בין פרידריך השני קיסר גרמניה לבין הסולטאן המצרי אלמלך אלכאמל, שבו נזכר המבצר כשייך לנוצרים. אז מופיע המבצר לראשונה בשמו המוכר לנו: **"מונפור" (Montfort), שפירושו "ההר החזק". הטבטונים, שהיו גרמנים, קראו לו בשפתם "שטרקנברג" (Starkenbergl).**

מסדר הטבטונים

המסדר נוסד עם פרישתם של אבירים גרמנים מן המסדר ההוספיטלרי, ולא היה אהוד על שני מסדרי האבירים הצלבניים האחרים בארץ – המסדר ההוספיטלרי והמסדר הטמפלרי.

חברי המסדר הטבטוני והנהגתו בחרו לעזוב את מפקדתם בעיר עכו ולהעתיק את מרכז פעילותם, את ארכיונם ואת אוצרם יקר הערך אל מבצר מונפור, הרחק מאזור העימות והליחמה בעיר עכו ובסביבתה. בנייתו של מבצר המונפור הושלמה בראשית שנות ה-40 של המאה ה-13, בתקופה שבה התעמתו בעיר עכו הטבטונים עם יריביהם, חברי המסדר הטמפלרי, בשל אי הסכמה מדינית. האבירים הטמפלרים חדרו אל מתחם הטבטונים במזרח העיר עכו, שרפו את כנסייתם ופגעו במרכזם.

הטבטונים נטשו לפרק זמן קצר את העיר עכו והעתיקו את מרכז פעילותם אל מבצר מונפור. בשנת 1245 חודשה פעילותה של מפקדת הטבטונים בעיר עכו, ששימשה כעיר הנמל המרכזית בממלכה הצלבנית וכמוקד השלטון והכלכלה באזור.

בעכו פעלה מפקדת המרכזית של הטבטונים בארץ ישראל. שם שהתה הנהגת המסדר בממלכה, ושם נערכו פגישות וכנסים והתארחו אצילים ומבקרים מאירופה. שם גם התגבשו ונחתמו עסקאות קניית הנכסים העירוניים והאדמות החקלאיות בחלקה הצפוני של הממלכה, באזור מעיליא ובכמה כפרים בבקעת בית הכרם.

בשונה מעכו, שימש מבצר מונפור כבסיס צבאי נבדל ומסוגר, שבו שהו לפי הערכת חוקרי המסדר כמאה לוחמים טבטונים וכוחות עזר. סביבתו המבודדת של המבצר, בגבולה של הממלכה הצלבנית והרחק מערי החוף, תרמה להיבדלותם של הטבטונים בשטחם.

ראש המסדר הטבטוני, הרמן פון זלצה, פנה אל האפיפיור גרגוריוס ה-6 וביקש ממנו שיקרא למאמיניו לתרום לבניית המבצר ולשיקומו. בעזרת התרומות שנאספו הצליחו הטבטונים להקים במקום מבצר מפואר, אחד היפים שבמבצרי ארץ-ישראל במאה ה-13. **שרידיו הנראים כיום – אלה שאינם מכוסים בחורש טבעי – הם רק חלק קטן מן הביצור הפנימי שלו.**

ככל הנראה שימש המבצר כמעין "בנק" של הצלבנים, בו נשמרו כספי הכנסייה. מכיוון שצלבנים רבים נשדדו בדרך לישראל, אפשרה להם הכנסייה למסור את כספם ברומא, לקבל שטר חתום ועבורו לקבל כסף כאן, בישראל. היסטוריונים סבורים שזו למעשה תחילתה של הבנקאות העולמית כפי שאנו מכירים כיום.

בשנת 1266 צר ביברס, הסולטאן הממלוכי, על מונפור, אך נאלץ לסגת. חמש שנים אחרי כן, ביוני 1271, שב לצור על המקום. הפעם הביא עמו חיל הנדסה, וחפריו הצליחו למוטט בתוך שבוע אחד את החומה הדרומית של המבצר החיצוני. האבירים המשיכו להתגונן מן הביצור הפנימי – החלק שאותו רואים היום – אך לאחר מצור קצר החליטו להיכנע. **בניגוד לכל הציפיות שהתבססו על ניסיון העבר, ביברס הסכים לאפשר לטבטונים לצאת מהמבצר בשלום. החלטתו של המפקד הממלוכי נראתה נדיבה במיוחד: הוא הסכים שחברי המסדר ייקחו עימם את כספם וגם את הארכיון הגדול של המסדר.**

בעוברי בדרך אני מדמה בעיני רוחי את השיירה הטבטונית הגדולה מתנהלת לאטה לאורך הנחל מערבה, מפלסת את דרכה בין הצמחייה הסבוכה של עצי האלון והאלה ומתחככת בעצי הדולב ובסבך הפטל הקוצני. מה הם נטלו עימם? בארכיון הטבטונים היו בעיקר כתבי יד ותעודות שהכילו רישומים על רכוש שהחליף ידיים, מסמכי בעלות ואסמכתאות על רכוש המסדר ואדמותיו.

להבדיל מתיאור של היסטוריונים בני התקופה, שאינו בהכרח אובייקטיבי, זהו תיעוד של עובדות המספקות תמונה עניינית על הנעשה בלי משוא פנים. זו פרשה תמוהה עוד יותר על רקע העובדה שכמה שנים קודם לכן הגיע הצבא הטמפלרי הנצור בצפת להסכם דומה עם ביברס. ההסכם היה אמור לאפשר להם להיחלץ בשלום מהעיר, **אלא שהשליט הממלוכי כנראה לא עמד בדיבורו וטבח את כל הנצורים.**

ומה עלה בגורל הארכיון עצמו? נראה ששיירת המידע הגיעה לעכו, שם העמיסה את הארגזים על ספינה שהפליגה לאירופה. הארכיון הגיע למנזר קטן בחבל טירול שבאוסטריה של היום. מאוחר יותר הועתקו חלקים גדולים מהמידע הטבטוני על ידי נזירים והועברו למנזרים שונים של המסדר ברחבי אירופה. התעודות חולצו מהמונפור בחודש יוני 1271, והן משמשות עד היום מקור חשוב של ידע לחוקרי התקופה ההיא.

גילויים חדשים מאוניברסיטה באוסטריה

במחקר הצלבני בכלל, ובתעודות הטבטונים בפרט, לא ידוע רבות על פעילותם של הטבטונים במחצית המאה ה-13 במונפור. עניין זה השתנה בשנת 2005, עת נחשפה בספרייה של אוניברסיטת אינסברוק שבאוסטריה תעודה היסטורית הכוללת התייחסות לאוצר הכתר הארמני ולמקום הפקדתו למשמרת בתחומה של ממלכת ירושלים הצלבנית.

בתעודה זו משנת 1253, אשר לא נתגלתה בשלמותה, צוינה פנייתו של הקיסר קונראד הרביעי, בנו של הקיסר פרידריך השני, אל ראש המסדר הטבטוני ואל חברי הנהגתו היושבים במטה המסדר בשטחה של הממלכה הצלבנית. **הקיסר דרש להשיב לידיו את הכתר של הממלכה הארמנית (Corona regni Armeniae) שאביו, פרידריך השני, מסר לידי מטה הטבטונים למשמרת בעת מסע הצלב שערך בשנים 1228-1229 בממלכת ירושלים הצלבנית.**

היכן הכתר הארמני?

סוגיה חשובה העולה מתוך ניתוח התעודה ההיסטורית היא מקום הפקדתו של הכתר הארמני למשמרת. האם הועבר הכתר אל מפקדתם של הטבטונים בעיר עכו, או שמא נשלח אל מבצר מונפור בגליל העליון, שם נשמר במטה המסדר, במקום שבו ניצב ארכיונם של חברי המסדר ואוצרם?

ניתן לשער כי הכתר הארמני נמסר לחברי המסדר הטבטוני במפקדתם בעיר עכו, בקרבה למקום משכנו של הקיסר בעת שהותו בעיר. באותה עת נבנה מבצרם של הטבטונים באזור מבודד, הרחק מריכוזי האוכלוסייה הצלבנית בערי החוף.

סביר להניח כי הקיסר נמנע מלהפקיד אוצר יקר ערך באתר אשר טרם הוגן דיו מפני התקפותיהם של אויבי הצלבנים. ייתכן שבשנת 1241, עם פרוץ העימות בין הטבטונים לטמפלרים בעיר עכו והפגיעה במתחמם, העתיקו הטבטונים את אוצרם אל המונפור, עם אוצר הכתר הארמני.

כולי תקווה כי בעקבות הסקר הארכאולוגי המתקיים במונפור בראשותו של ד"ר אדריאן בועז והחפירה האפשרית בעתיד, ניתן יהיה לדלות פרטים חדשים על מקום הימצאו של הכתר הארמני וממצאים נוספים, וכן לזהות את מקום משמרו באחד מאגפי המבצר.

הטבטונים הפכו להיות גורם מרכזי באירופה. הם הכניעו על סף הים הבלטי שבט בשם "הפרוסים" והקימו במקומו מדינה בשם פרוסיה. הם שלטו תקופה ארוכה ברוב פולין והיו גורם רב כוח עד המאה ה-15, אז המלכות המשותפת של פולין וליטא הצליחה להכות אותם ולהחזירם לגבולות יותר מצומצמים. עד היום משמש סמלם כסמל גרמניה: **הצלב הגרמני המפורסם (צלב הברזל המוכר לנו, בין היתר, ממלחמות העולם) הוא הצלב הטבטוני.**

תודות :

את המסלול למונפורט טסתי פעם עם הממ"ג של ופעם עם המטוס שלי ולכן אני מעלה את שני הסירטונים **לאורי הרטמן** על העריכה. **ליאנה מרקשייד** הטייסת על הממ"ג. **לאמיר דיבון** הטייס על הקיט פוקס.

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)
המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)
המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)
קישור למסלול בעמוד ענן: [לחץ כאן](#)
המסלול בפורמט gpx: [לחץ כאן](#)
למזג אויר במנחת יבור: [לחץ כאן](#)
למפת Google Maps: [לחץ כאן](#)

עד הפעם הבאה- נתראה!!!
אבי הרטמן